

Sprotni slovar slovenskega jezika, novejše besedje in koronabesedje v letu 2020

Auszug

Sprotni slovar slovenskega jezika nastaja od leta 2014. Bil je prvi od rastočih slovarjev na portalu Fran (www.fran.si). Sledili so mu še ePravopis – Slovenski pravopis, eSSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika, pa tudi NESSJ – Novi etimološki slovar slovenskega jezika. Slovarski podatki v Sprotnem slovarju slovenskega jezika so zlasti informativne narave – jezikovnemu uporabniku so v pomoč pri razumevanju vsebine slovarskega sestavka. V manjši meri rabo uslovarjenega novejšega besedja vrednotijo, saj se zaradi neustaljenosti v razmeroma kratkem času lahko spremeni hitro in na različnih jezikovnih ravneh. Leto 2020 je z velikim deležem uslovarjenega t. i. koronabesedja (in novih pomenov pri že obstoječem besedju) potrdilo znaten vpliv zunajjezikovnih okoliščin na slovarje zlasti novejšega besedja, kot je Sprotni slovar slovenskega jezika.

Ključne besede: slovenščina, slovarji, Sprotni slovar, novejše besedje, uporabniki, koronavirus.

Auszug

Sprotni slovar slovenskega jezika (aktuelles Wörterbuch der slowenischen Sprache), neue Worte und Coronaworte im Jahr 2020

Sprotni slovar slovenskega jezika wird seit 2014 errichtet, er war das erste anwachsende Wörterbuch im Fran Portal (www.fran.si): Später kamen noch ePravopis – Slovenski pravopis (Rechtschreibwörterbuch), eSSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika (Wörterbuch der literarischen Sprache) und NESSJ – Novi etimološki slovar slovenskega jezika (Etymologiewörterbuch) dazu. Die Einträge im Sprotni slovar slovenskega jezika sind weitgehend informativ – sie helfen dem Benutzer beim Verstehen des Wörterbucheintrags. Weniger wird der Wörterbuchinhalt bewertet, da er sich durch seine Instabilität in kurzer Zeit an diversen Niveaus verändern kann. Im Jahr 2020 wurden viel neue Wörter im Bereich der sogenannten Coronawortbildung

*(neue Bedeutungen neben den schon gekannten) in das Wörterbuch eingelassen, das bestätigt einen großen Einfluss des außersprachlichen Umstand auf den Wörterbuchinhalt, besonders in einem solchen Fall wie das Sprotni slovar slovenskega jezika. **Schlüsselwörter:** die slowenische Sprache, Wörterbücher, Sprotni slovar (das anwachsende Wörterbuch), neue Wörter, Nutzer, Coronavirus.*

I Sprotni slovar slovenskega jezika kot del portala Fran¹

Sprotni slovar slovenskega jezika (dalje: *Sprotni slovar*) nastaja od leta 2014 in je v svoji spletni obliki del znanega slovarskega portala Fran (www.fran.si) ZRC SAZU, Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Na dve leti izhaja tudi v obliki e-knjig (Krvina 2016, 2019, 2021) in s tem pokriva potrebe uporabnikov, ki slovar za določeno obdobje raje berejo kot zaključeno celoto. Popis besedja v slovarju za obdobje dveh let je uporaben tudi z raziskovalnega vidika. *Sprotni slovar* je zamišljen tako, da bi bil za uporabo čim bolj intuitiven tudi brez branja uvoda v slovar (čeprav je branje uvoda vedno priporočljivo). Vsi podatki v njem so izpisani polno; na desni jih v sivih okvirčkih dopolnjujejo namigi, v kateri del slovarske strukture spadajo; namigi se pojavijo tudi, če se na določenem podatku ustavimo z miško.

Sprotni slovar je informativne narave: besede bolj popisuje kot vrednoti. Predstavlja zbirko živega, nastajajočega besedja zadnjih let, ki še ni popisano v drugih slovarjih. V nekaj manjši meri (13,6 % celote besed v slovarju od leta 2014 dalje) opisuje nove pomene pri besedju, ki je v drugih slovarjih, zlasti SSKJ2 (zato so besede z novimi pomeni opremljene s tako oznako), že popisano – in torej v jeziku obstaja že dalj časa, z novimi pomeni pa se bogati. Jedro slovarja predstavlja besedje, ki ga predlagajo jezikovni uporabniki. Ti imajo na portalu Fran možnost predlagati besede, za katere menijo, da so nove, v slovarskih priročnikih pa še nikjer opisane. Ta možnost se pojavi tudi, kadar ob iskanju določene besede na portalu Fran zadetkov ni. Poleg tega je mogoče predlagati domače ustreznike prevzetega besedja, ki ga je v *Sprotnem slovarju* precej, in zanje glasovati (<https://fran.si/ustreznice>). Obe možnosti predlogov sicer zahtevata prijavo oziroma predhodno registracijo na portalu, za obdelavo predlogov pa sta najbolj priročni, saj izdelovalcem slovarja omogočata enostaven pregled nad predlogi, njihovo štetje in sledljivost.

Nekaj predlogov se pridobi tudi izven portala Fran, posebej pri vprašanjih, ki jih uporabniki zastavljajo elektronsko, po telefonu ter zlasti v Jezikovni svetovalnici (<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>). Gre za teme, povezane z besedotvorjem (ki je v procesu nastajanja novejšega besedja, posebej prevzetega, zelo pomembno), pomenoslovjem in slovaropisjem.

1 Prispevek je nastal kot del programa P6-0038 Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju, ki ga financira ARRS.

fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=132&View=1&Query=%2A

Fran > Sprotni

[Napredno iskanje](#) [O slovo](#)

áfnast *pridevnik*

1. ekspresivno ki vzbuja pozornost z nenaravnim, izumetničenim, neresnim videzom, vedenjem

1.1 ekspresivno ki kaže, izraža tako nenaravnost, izumetničenost, neresnost videza, vedenja

2. pogovorno ki je v zvezi z opicami

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

agregát *SSKJ² samostalnik moškega spola*

1. iz avtomobilizma motor, zlasti avtomobilski, glede na svojo sestavo, zahteve po gorivu, zmogljivost

2. iz ekonomije količina, ki izraža stanje določenih sredstev, vrednosti, virov

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

agúti *samostalnik moškega spola*

iz zoologije morskemu praščiku z dolгими nogami podoben brezprezi južno- in srednjeameriški gladalec; Dasyprocta

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

aióli *samostalnik moškega spola*

majonezi podobna omaka iz česna, olivnega olja, po izvoru iz Španije SINONIMI: aialoi

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

akordeonist *samostalnik moškega spola*

kdor igra (klavirsko) harmoniko, navadno kot poklicni glasbenik

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

átadinka *samostalnik ženskega spola*

1. navadno v moški žensko obnavalo s privzdignjenim koničastim sprednjim delom, navadno z orientalskimi vzorci

2. v množini širše hlače, ki so v koraku spuščene in navadno stisnjene pri gležnjih SINONIMI: haremke

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

áfakorónavírus, álfa korónavírus *samostalnik moškega spola*

iz velenne koronavirus, ki pri živalih, zlasti praščih, povzroča vnetje prebavil z drisko

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

aióli *samostalnik moškega spola*

majonezi podobna omaka iz česna, olivnega olja, po izvoru iz Španije SINONIMI: aialoi

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

ambasádor *SSKJ² samostalnik moškega spola*

kdor s svojim ugledom, položajem v družbi skrbi, da se kaj uveljavlja, razvija

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

android *samostalnik moškega spola*

1. človeku podoben robot

2. slabotno kdor ravna, dela po navodilih drugega brez sodelovanja volje, zavesti

[Celotno gesto](#) [Sprotni](#)

SSKJ² 97669 97669

eSSKJ 1641 1641

Sinonimi 75252 75252

Pravopis 92617 92617

ePravopis 6786 6786

Sprotni 988 988

Frazološki 3455 3455

Vezivostni 2661 2661

Etimološki 29709 29709

Zgodovinski 171920 171920

Terminološki 65740 65740

Narečni 39621 39621

Arhiv 98536 98536

Svetovalnica

Jezikovna 2987 2987

Oddaje vprašanje

Terminološka 438 438

Oddaje vprašanje

Portali, korpusi

Franček

Termania

Gigafida 2.0

Nova beseda

Korpus 16

Besede

Besedišče

Gos

Predlagajte

Nove slovenske ustreznice

Nove besede

Slika 1: *Sprotni slovar* na portalu Fran.

Pri opisanem zbiranju potencialnih kandidatov novejšega besedja za opis v *Sprotnem slovarju* bi lahko izpostavili **dva vidika**:

1) uporabniški: uporabniki za določeno besedje menijo, da je novo, ga kot tako občutijo, želijo (natančno) izvedeti, kaj pomeni in kako se uporablja – pri tem takega opisa ne nadejo nikjer, v nobenem od obstoječih priročnikov ali njihovih zbirk;

2) praktični slovaropisni: če opis besedja, ki ga uporabniki občutijo kot novo, ni na voljo prav v nobenem od priročnikov, niti v tako obsežni in posodablajoči se interaktivni zbirki, kot jo predstavlja portal Fran, potem je verjetnost, da gre res za novo besedje, velika – potencialno bi morda lahko ostal neopisan kakšen arhaizem, a ob večjem številu zgodovinskih slovarjev je taka možnost majhna.

Rabo kandidatov za novejša besedja do določene mere potrjuje gradivo, zbrano v spletnih besedilnih korpusih, kot je npr. slovenski najobširnejši Gigafida (<https://viri.cjvt.si/gigafida/>). Ker so predlogi jezikovnih uporabnikov zelo ažurni, je med njimi pogosto tudi tako »sveže« besedje, da ga obstoječi korpusi slovenščine zaradi zgolj občasnega posodabljanja – korpus Gigafida nazadnje v letu 2019 – ne morejo prinašati (več o tem v nadaljevanju). V tem primeru se raba kandidatov za opis v *Sprotnem slovarju* preverja predvsem po spletnih

iskalnikih. Taka besedila seveda niso vključena v jezikoslovno označene besedilne korpuse, vendar pa zaradi svoje živosti in odzivnosti na tudi najmanjše jezikovne spremembe kljub temu predstavljajo koristen vir. Vsekakor je v slovar prednostno vedno vključeno besedje, ki prinaša pojmovno in poimenovalno novo. Vse naštetu velja tudi za t. i. koronabesedje, nastalo ali »aktivirano« in uslovarjeno v letu 2020, kar bomo podrobneje predstavili v nadaljevanju.

1.1 *Sprotni slovar slovenskega jezika in normativnost*

Kot že omenjeno, je *Sprotni slovar* informativne narave – ni normativni slovar in prvenstveno nima usmerjevalne vloge. To je povezano z njegovo vlogo popisovalca pomenskih lastnosti in rabe besedja, ki v slovenščini še ne obstaja dolgo ali pa je kljub nekoliko daljšemu obstoju njegova raba narasla šele pred kratkim.

Kadar obstajajo dvojnice v zapisu, je kot slovarska iztočnica navadno izbrana v rabi pogostejša oblika besede; pri prevzetih besedah je ob uravnoteženosti (prevzetega zapisa je lahko tudi nekaj več od podomačenega) v rabi načeloma najprej navedena podomačena beseda, zlasti če gre za tvorjenko (npr. *covid* [→ *covid-ni*] *kovidni*). To sicer ne pomeni, da so druge navedene oblike manj ustrezne. Da so normativno neusmerjevalni, velja tudi za dvojnice v izgovoru in sinonime, ki ponekod stojijo za razlago (pri stilno nezaznamovanih iztočnicah sicer morebitni stilno zaznamovani sinonimi niso navedeni). Posebej neusmerjevalnost velja za zglede, ki odražajo kar največjo živost rabe: zgledi torej ne predstavljajo nujno le »zgodne« rabe jezika, pač pa njegovo rabo (zlasti pri najnovejšem besedju) v vsej pestrosti. Čeprav *Sprotni slovar* knjižnojezikovno izrecno ne normira, pa na pomenski ravni označuje vezanost besede na katero od jezikovnih zvrsti podobno kot *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Lahko gre za vezanost na strokovni jezik pri izvorno terminološkem besedju ali posameznih pomenih besede; na pogovorni jezik, tudi sleng (meja med obema pogosto ni enoznačna in nikakor ni neprehodna: pogosto se komu zlasti starejšemu zdi kaj še slengovsko, mlajšim pa že bolj posplošeno izven starostne skupine, a še vedno pogovorno). Lahko gre tudi za splošno stilno zaznamovanost, npr. ekspresivnost in znotraj nje slabšalnost ali ljubkovalnost. Brez takšnih vsaj okvirnih podatkov o tipičnih okoliščinah rabe besede bi bil opis besede lahko pomanjkljiv. Tu seveda gre za vrednotenje, ki je mogoče le v opoziciji do knjižnega jezika. Pri tem knjižnojezikovne norme ni treba (in glede na dinamiko jezika kot živega sistema niti ni smiselno) razumeti statično, pač pa kot osrednji del jezika, ki je sicer dokaj stabilen, a se postopoma spreminja; predstavlja normirani del jezika v dejanski rabi, ki povezuje vse njegove govorce, hkrati pa daje okvir prihodnjemu jezikovnemu razvoju in z njim povezani presoji jezikovnih pojavov (*Sprotni slovar*, *Uvod*).

2 Temeljne značilnosti besedja v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika*

Od besedja, pri katerem je pojavnost v besedilnih korpusih ali (če ga v njih zaradi novosti še ni) na spletu porasla zlasti v zadnjih petih letih, *Sprotni slovar* pogosto vključuje zlasti iz ali prek angleščine prevzete besede. Če se osredotočimo na leti 2019–2020, gre za besede kot npr. *halving*, *inbox*, *webinar*, *zero waste* ipd. Prvo prevzemanje (t. j. prilagajanje slovenskemu jezikovnemu sistemu) je v izgovoru – besede izgovarjamo sicer res ob posnemanju izvirnika, a z domačimi glasovi (*ePravopis*, Uvod V). Tako prevzemanje se navadno razmeroma hitro prenese tudi v zapis, ki se ne ravna več po izvirniku, ampak postane podomačen. To je lepo vidno tudi pri besedju v *Sprotnem slovarju*, za zadnji dve leti lahko izpostavimo besede kot npr. *bankster*, *detoks*, *epitom*, *hekaton*, *kiberkriminal*, *kontroľfrik*, *ratatuj*. Kot že rečeno pri zapisu pridevnika *kovidni/covidni*, je podomačenost v zapisu posebej značilna za tvorjenke; pogosto gre za izpeljanke s priponskim obrazilom, ki se dodaja polnopomenski osnovi, npr. *depresirati*, *detektirati*, *fejmič*, *folovati*; *hejtati*, *hejtanje*; *hendlati*, *hendlanje*; *interagirati*, *interagiranje*; *kenslati*, *kenslanje*. Zlasti pri glagolih se pojavljajo tudi sestavljenke, kjer se polnopomenski osnovi dodaja predponsko obrazilo; večinoma gre za *z-/s-*, ki glagolu pri večini pomenov navadno le spreminja vidsko vrednost brez pomenskega premika (prim. Krvina 2018: 151–158, Žele 2012: 66–67), npr. *hendlati* : *shendlati*, *kenslati* : *skenslati*. Večina navedenih prevzetih besed ali tvorjenk iz prevzetih osnov še nima ustajenega domačega ustreznika – če pa v korpusnem ali spletnem gradivu že so zaznavni in dovolj pogosti, so vključeni, npr. *spletinar* za *webinar*; *slediti* za *folovati*. Kot smo že omenili, je domače ustreznike prevzetega besedja na portalu Fran mogoče vedno predlagati in zanje glasovati (<https://fran.si/ustreznice>).

Sprotni slovar pri novejšem besedju popisuje tudi feminine: če so v rabi v dovoljšni meri zaznavni, so v slovar vključeni, npr. *avtodomarka*, *fejmička*, *jogistika*, *krasilka*, *otvoriteljica*, *poduhovljenka*. Kot lahko vidimo iz zgledov, pri prevzetih osnovah za tvorbo feminativov prevladuje pripona *-ka*. Slovar zlasti na predloge uporabnikov vključuje tudi feminine, ki so tvorjeni iz že uveljavljene besedja, npr. *asica*, *odločevalka*, *snubka*.

Poleg besed, ki v drugih slovarjih slovenščine niso opisane še nikjer, *Sprotni slovar* prinaša tudi nove pomene že obstoječega besedja – navadno opisanega v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Kot že omenjeno, so te besede kot slovarske iztočnice opremljene z oznako »SSKJ2«, da lahko uporabnik slovarja takoj ve, da mora vse druge pomene iskati tam, ne v *Sprotnem slovarju*. Za leti 2019–2020 so to npr. besede *avtodomar*, *brezkontaktni*, *finoča*, *fonolaboratorij*, *govorec*, *komolčiti se*, *korona*, *pokroviteljski*, *samoizolacija*, *skafander*, *sladnost*, *sploščiti*, *vrtičkar*, *testirati*.

Sprotni slovar vključuje tudi nove stalne besedne zveze iz v jeziku že obstoječih sestavin ali nove pomene že obstoječih stalnih zvez. Stalne besedne zveze so enote iz več besed, ki pa pomensko delujejo kot ena celota; v slovarju jih opisujemo takrat, ko pomena ne moremo enostavno razbrati iz njihovih sestavin. Take zveze se v *Sprotnem slovarju* navajajo pod eno od njihovih sestavin kot slovarsko iztočnico. Za 2019–2020 so to npr. bolezen: *pridružena/spremljajoča bolezen*; cona: *bela, rdeča, siva cona* in njihovi sinonimi pri iztočnici območje: *belo, rdeče, sivo območje*; distanca: *socialna distanca*; imunost: *čredna/kolektivna imunost*; izolacija: *kohortna izolacija*; koronavirus: *novi koronavirus*; licenca: *plavajoča licenca*; obhajilo: *duhovno obhajilo*; omejevanje: *omejevanje socialnih stikov* ipd. Pri teh zvezah je že dobro viden zunanji vpliv pandemije COVID-19 na izbor besedja v *Sprotnem slovarju*.

3 Zgradba in formalne značilnosti Sprotnega slovarja slovenskega jezika

Sprotni slovar je zaradi tipa in značilnosti besedja, ki ga slovar prinaša, zasnovan razmeroma preprosto – temeljni cilj pri prikazu podatkov je jasnost in razumljivost. Tako so denimo zgledi rabe največ trije. Če so kolokacije (tipične pomensko povezane besedilne sopojavnice) dovolj pogoste in povedne, so navedene kot zgledi. Večinoma pa so zgledi stavčni (celotna poved); mogoča je tudi kombinacija kolokacijskih in stavčnih zgledov, medtem ko so pri frazeologiji (gl. spodaj) vsi zgledi samo stavčni. Pomensko neprozorne stalne besedne zveze, ki smo jih obravnavali zgoraj, so zbrane v skupnem razdelku stalnih besednih zvez. Vse frazeološke zveze (stalne besedne zveze kot ustaljeni, stilno zaznamovani konverzacijski in vrednotenjski vzorci) so prav tako zbrane na enem mestu – v frazeološkem razdelku.

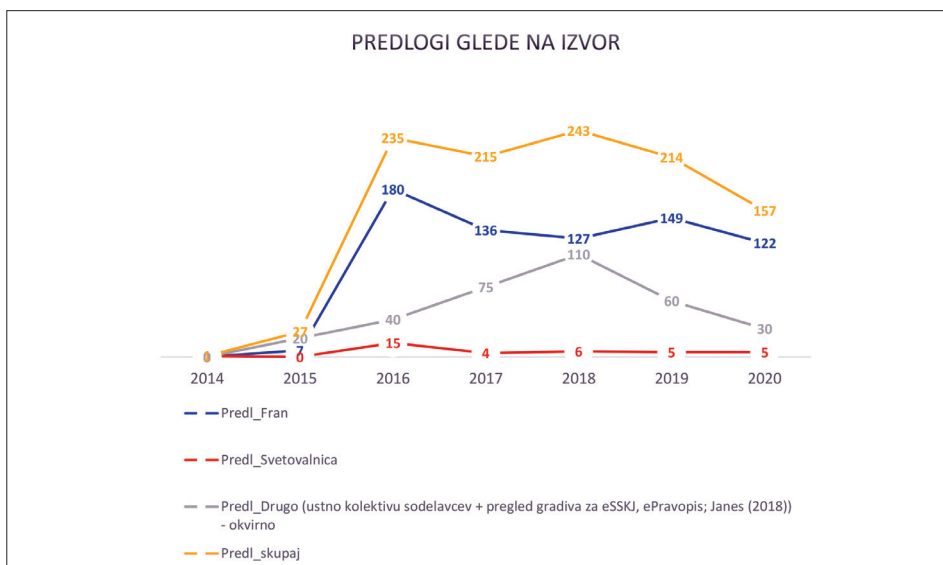
Pomemben prispevek *Sprotnega slovarja* so sistematično in pregledno prikazane oblike vseh v slovar sprejetih besed. Pri samostalniki so tako navedene oblike v vseh sklonih in številih, pri pridevniku tudi v vseh spolih, pri glagolu ob nedoločniku še vse sedanjske oblike in oblike deležnika na *-l*. Izjema so samostalniki, ki ne nastopajo v vseh številih, npr. *asimptomatičnost* le v ednini, prav tako le v ednini glagolniki brez razvitega samostalniškega pomena, npr. *komolčanje*. Slovar pri vseh besedah kot iztočnicah navaja oba v knjižnem jeziku uveljavljena naglasa: jakostni in tonemski. Prav tako je v celoti izpisan izgovor in morebitne dvojnice v izgovoru.

4 Gradivni viri in izvor predlogov za vključitev besedja v Sprotni slovar slovenskega jezika

Uporabnikom je možnost pošiljanja predlogov »kandidatov« za opis v *Sprotnem slovarju* na portalu Fran je na voljo od oktobra 2015. V prvih dveh letih nastajanja

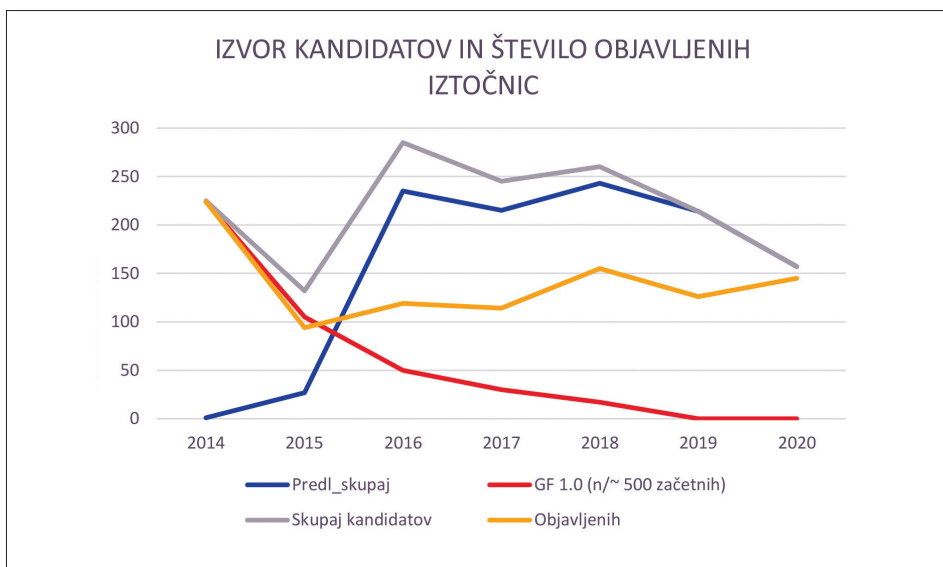
Sprotnega slovarja je bilo tako uporabniških predlogov zelo malo (vsaj glede na strm porast od leta 2016 dalje (gl. sliko 3), zato se je slovar pri izboru gradiva za opis najprej naslonil zlasti na leta 2013 zaključen korpus Gigafida 1.0 (<http://www.gigafida.net/>). Iz njega je bilo izbranih okoli 500 besed; pri izboru je bil eden pomembnejših kriterijev porast frekvenca rabe besed v letih 2009–2012. Od tega izbora je bilo leta 2014 kot slovarske iztočnice objavljenih 224 besed, naslednje leto 90, potem vse manj – leta 2016 so namreč glavno vlogo prevzeli predlogi uporabnikov.

Razmerje med tipi predlogov glede na to, od kod prihajajo, je prikazano na Sliki 3: od leta 2016 uporabniki večino predlogov podajajo neposredno na portalu Fran, nekaj še vedno tudi ustno sodelavcem inštituta. Sodelavci sami pa kot »zahtevni uporabniki« prispevajo nekatere svoje predloge iz pregleda gradiva za prav tako rastoča priročnika: *eSSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika* (<https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=201&View=1&Query=%2A>) in *ePravopis* <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=135&View=1&Query=%2A>. Več kot običajno je bilo takih predlogov leta 2018 zaradi sodelovanja nekaterih sodelavcev pri zaključku projekta Janes (<https://nl.ijs.si/janes/>). Predlogov v inštitutski Jezikovni svetovalnici je vsa leta najmanj od vseh.

Slika 3: kandidati za opis v *Sprotnem slovarju* glede na izvor.

Slika 4 prikazuje razmerje med kandidati za opis v *Sprotnem slovarju* iz začetnega nabora iz korpusa Gigafida 1.0 (stalno padajoča krivulja) in celoto predlogov iz vseh virov, kot jih prikazuje slika 3. Prikazano je tudi vsakoletno število objavljenih iztočnic – to je bilo največje prvo leto (2014), nato je nihalo med okoli 100 in 150.

Slika 4: vsi predlogi kandidatov za opis v *Sprotnem slovarju* glede na dejansko uslovarjene v letih 2014–2020.

Kot že večkrat omenjeno, za *Sprotni slovar* velja, da so v njem opisane večinoma besede, ki so v obstoječih besedilnih korpusih redkejšje (ali pa jih zaradi izrazite novosti, ki jih posodabljanje korpusov celo na nekaj let ne more zajeti, ni) – porast rabe takih besed je omejen na zadnja leta, ki so v korpusih gradivno še pokrita. Poleg **uporabniškega** (kaj uporabniki sami čutijo in predlagajo kot novejšje besedje) in **praktičnoslovaropisnega** (to, česar ni nikjer v tako obsežni zbirki, kot jo zagotavlja portal Fran, pa ni arhaizem, je zelo verjetno novejšje, še neopisano besedje) lahko izpostavimo še **časovni vidik**: besedje, ki ima v obstoječih besedilnih korpusih razmeroma nizko pojavnost in hkrati porast pojavnosti opazen šele v zadnjih letih, je precej verjetno novejšje besedje. Poleg drugega je ta vidik glede na uporabniškega verjetno bolj objektivni, vendar pa zaradi nerednega posodabljanja besedilnih korpusov novejšega besedja ne more zajeti v celoti – zlasti ne najnovejšega.

Od leta 2018 tako vsaj polovice letno v *Sprotnem slovarju* opisanega besedja v prvi verziji korpusa Gigafida 1.0 iz 2011 ni ali pa ima zelo nizko pojavnost (≤ 8 pojavnosti v celotnem korpusu). V posodobljeni verziji korpusa Gigafida 2.0 iz leta 2019 je sicer delež odsotnega novejšega besedja – pričakovano – nekaj manjši, a tisto, ki je pristotno, ima največkrat izrazito nizko pojavnost. Je pa táko novejšje besedje pogosto prisotno v specializiranih korpusih, npr. korpusu besedil družbenih omrežij Janes (<https://nl.ijs.si/janes/>) ali korpusu spletnih besedil slWaC (https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=slwac). Vendar ni tudi nič nenavadnega, če ga ni prav v nobenem od navedenih korpusov in ga lahko najdemo zgolj na spletu.

Da torej novejšje besedje – seveda mora biti tudi na spletu prisotno več kot v enem viru ali dveh, če ni izhodiščno terminološko, zaželeno tudi v besedilih različnih zvrsti – pride v *Sprotni slovar*, so s svojimi predlogi zaslužni zlasti uporabniki, ki svoje predloge oddajajo večinoma na portalu Fran. Nekaj takih slovarskih opisov (besed in besednih zvez) je navedenih spodaj. Zvez in besed pred podpičjem (;) v korpusu Gigafida ni, za podpičjem pa imajo pojavnost ≤ 8 .

(2016) *helikopterski starši, plačilomat, vejpanje, vejper, antropocen, brezpi-lotnik, dismorfofobija, camu camu, mangostin, zagonsko podjetje*;

(2017) *emodži, hipsterka, ključnik, kriptovaluta, pajkanje, zipline; anti-feministka, beachvolley, čustvenček, hashtag, memorizirati, netiketa, skrolati, smejko, twitniti, vitaminoza*;

(2018) *bestička, coworking, fixie, geolov, hejterka, influencer, influencerka, kretalec, retvit, retvitati/-niti, sebek, selfiestick, supati, tekstanje, vlogati; backpackerka, bestič, chefinja, klikanost, mikroplastika, snorkljati, sovrtičkar, streamati, trolati, ustavljanje, youtubati*;

(2019) *časosled, dojenčkati, fejmič, hejtanje, jajcemat, mikrozelenjava, odsledi-ti, prokrastinirati, risoroman, spletnar, vejpati; antidementiv, gentrifici-rati, hendlanje, hrčkar, hrčkati, izsočiti, jogistka, kontrolfrik, koruptibilen, nadkul, napsihirati, polajkati, polinkati, predtestirati, rimoklepač, shendlati, takitos, webinar*.

K seznamu potencialnih kandidatov v določeni meri prispeva tudi ciljno slo-varopisno branje spletnih besedil – tudi brez spodbude uporabniških predlogov. Pri tem je poseben poudarek namenjen področjem, ki so po številu slovarskih iztočnic izstopala v prvem in nato v naslednjih letih *Sprotnega slovarja*: računal-ništvo in tehnologija, medicina, ekonomija in finance, zdrava hrana, prosti čas in življenjski slog. Ciljno branje sicer ima določene omejitve (zlasti možnost subjek-tivnega pogleda, ki obstaja tudi pri uporabniških predlogih, kjer pa ga znižuje njihova množičnost), a je kljub temu pomemben gradnik v metodologiji pridobi-vanja potencialnih kandidatov za opis. Posebej izrazito pokaže svojo vrednost tedaj, ko število uporabniških predlogov zaradi različnih, zlasti zunanjih vzrokov izraziteje pade. To se je zgodilo leta 2020 v času prvega izbruha pandemije koro-navirusa od sredine marca do začetka maja.

5 Koronabesedje v Sprotnem slovarju slovenskega jezika

Sprotni slovar je tip slovarja, na katerega zaradi njegove ažurnosti pri popisovanju novejšega ali v določenem obdobju v rabi izpostavljenega besedja zunanje

okoliščine vplivajo še izraziteje kot na druge razlagalne slovarje (prim. tudi Michelizza 2021). Pri uslovarjenem besedju za leto 2020 ga je zato močno zaznamovala pandemija bolezni COVID-19: od 157 novih slovarskih iztočnic sta jih slabi dve tretjini neposredno ali posredno povezanih s problematiko koronavirusne bolezni. 49 teh iztočnic je bilo objavljenih že aprila 2020 kot del *koronske* izdaje portala Fran: https://fran.si/o-portalu?page=Covid_19_2020. Posebej v prvem valu pandemije je nastalo precej povsem novih besed ali pa so se v rabi začele intenzivneje pojavljati določene že obstoječe besede. Najbolj izpostavljeni področji sta bili – glede na zunanje okoliščine – dve, znani že iz preteklih let *Sprotnega slovarja*: medicina ter ekonomija in finance. Glavne ključne besede pri iskanju koronabesedja so bile *korona* in njene tvorjenke, v veliki večini tudi same nove besede: *koronavirus*, *koronapandemija*, *koronaval*, *koronapaket* (tudi s predpono *anti-/proti*: *antikorona/protikoronapaket*), *koronazakon* ipd.

Velik del sklopa t. i. koronabesedja torej tvorijo zloženke (tvorjenke iz dveh polnopomenskih sestavin) s prvim delom *korona-*, npr. *koronabedak*, *koronabolnik*, *koronačas*, *koronahumor*, *koronakriza*, *koronaobveznica*, *koronapanika*, *koronapozdrav*, *koronastandard*. Skupaj (kot je tudi normativno priporočljivo) se pišejo razmeroma pogosto, pojavlja pa se tudi sicer manj priporočljiv, vendar v rabi kar razširjen zapis narazen. V tem drugem primeru bi prvi del lahko razumeli kot zamenjavo skladijske vloge – samostalnik ob drugem samostalniku nastopa kot pridevnik. Primer za to je slovarska iztočnica *korona*: <https://fran.si/132/sprotni-sprotni-slovar-slovenskega-jezika/4434851/korona>. Ta pojav dvojničnosti v zapisu (in možnosti, da prvo sestavino razumemo pridevniško) je pri novejših – zlasti prevzetih – besedah pogostejši kot pri neprevzetih besedah: v *Sprotnem slovarju* pri 35 od 662 samostalniških iztočnic, v eSSKJ (kjer je delež prevzetega besedja manjši kot v *Sprotnem slovarju*) 48 od 2143 samostalniških iztočnic (upoštevane so tudi še neobjavljene iztočnice v slovarski bazi) – torej 5,3 % : 2,2 %. Ta pojav je vsekakor dovolj izrazit, da ga ne moremo zanemariti. Večina zloženek s prvim delom *samo-* tipa *samoizolacija*, *samoizolirati se*, *samoosamitev*, *samoosamiti se* ipd. je medtem obstajala že prej – so pa razvile nove, s pandemijo povezane pomene. Te se vedno pišejo samo skupaj, saj je prva sestavina prislovna, ne samostalniška, in ni prevzeta.

Bogato besedotvorje je za slovenščino značilno tako kot za večino slovanskih jezikov. Poleg zloženek se pri koronabesedju pojavljajo zlasti pridevniške izpeljanke tipa *koronski*, *kovidni* in sestavljenke (s prevzeto predpono) tipa *antikoronski*, *po(st)koronski*. Bogato besedotvorje prispeva k temu, da v *Sprotni slovar* lahko vstopajo tudi cele besedne družine novejšega (ali »aktiviranega«) besedja – tako npr. *asimptomatičen*, *asimptomatično*, *asimptomatičnost*, *asimptomatski*, *asimptomatsko* ali *samoizolacija*, *samoizoliran*, *samoizolirati se*. Tu koronsko besedje od uveljavljenih jezikovnih zakonitosti ne odstopa, podobno kot ne pri že omenjenih stalnih besednih zvezah z leksikalno vrednostjo: celotna zveza deluje, kot bi šlo za eno besedo. Za koronsko besedje lahko navedemo

zveze kot npr. *pridružena bolezen*, *socialna distanca* (koronski pomen se je v splošni rabi – ne pa tudi strokovni sociološki – priključil obstoječemu sociološkemu), *helikopterski denar*, *koronavirusna bolezen*, *duhovno obhajilo*, *pacient številka ena ali ničti pacient*.

Poleg stalnih zvez s področja medicine je porasla tudi raba nekaterih tipa *helikopterski denar*, ki so povezane z gospodarsko krizo ob pandemiji in ukrepi za njeno blaženje. Večinoma so te zveze na omenjenih področjih v (strokovni) rabi obstajale že prej, le javnosti so z novinarskim poročanjem postale širše znane šele v času pandemije.

Zaključek

Sprotni slovar slovenskega jezika kot odziven rastoči (vsako leto dopolnjujoči se) slovar predstavlja ažuren popis novega gradiva, ki se na ZRC SAZU, Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša redno zbira in analizira. Predloge, kaj analizirati podrobneje in oceniti, ali je za opis v slovarju ustrezno (se kljub novosti pojavlja več kot le v nekaj virih ipd.), prek portala Fran prispevajo zlasti jezikovni uporabniki. Sčasoma posamezne slovarske iztočnice iz *Sprotnega slovarja* v rabi postanejo pogostejše, pri virih zelo pestre in se lahko obravnavajo tudi v drugih, obširnejših razlagalnih slovarjih (npr. nastajajoči rastoči *eSSKJ*) ali normativnih priročnikih (kot je nastajajoči rastoči *ePravopis*). Prav *Sprotni slovar* je bil z začetkom izhajanja v letu nastanka portala Fran (2014) prvi v novem rastočem tipu slovarjev. Glede na izrazito sprotno odzivnost nanj še bolj kot na druge slovarje vplivajo zunanje okoliščine – v letu 2020 npr. pandemija COVID-19, ki je pripomogla k skoraj dvotretjinskemu deležu t. i. koronabesedja v celoti objavljenih iztočnic za to leto. Želeti si je, da bosta tako pandemija koronavirusne bolezni kot porast z njo povezanega besedja počasi (četudi v več valovih) izgubila zagon – uporabniki pa bodo kmalu spet predlagali besedje, ki se tiče novih pojavov in inovacij na področjih, s katerimi imamo veselje.

VIRI IN LITERATURA:

Slovarji:

ePravopis [Elektronski vir] : slovar slovenskega pravopisa. Ljubljana : Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014. www.fran.si. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

eSSKJ [Elektronski vir] : Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana : Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU : Založba ZRC, 2016. www.fran.si. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Krvina, Domen, 2014: *Sprotni slovar slovenskega jezika [Elektronski vir]* : SSSJ. Ljubljana : Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014. www.fran.si. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Krvina, Domen: *Sprotni slovar slovenskega jezika 2016 [Elektronski vir]*. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 2017.

Krvina, Domen: *Sprotni slovar slovenskega jezika 2018 [Elektronski vir]*. Ljubljana : ZRC SAZU, Založba ZRC, 2019.

Krvina, Domen: *Sprotni slovar slovenskega jezika 2020 [Elektronski vir]*. Ljubljana : ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021.

SSKJ2 : *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*, www.fran.si. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Korpusi:

Korpus Gigafida 1.0: <http://www.gigafida.net/>. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Korpus Gigafida 2.0: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Korpus Janes: <https://nl.ijs.si/janes/>. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Korpus SIWac: https://www.clarin.si/noske/run.cgi/corp_info?corpname=slwac. Dostop 1. 3.–5. 4. 2021.

Drugi viri in literatura:

Krvina, Domen: *Glagolski vid v sodobni slovenščini. 1, Besedotvorje in pomen*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018, 267 str.

Michelizza, Mija, 2021: Med tipičnim in stereotipnim: družbena občutljivost pri pripravi ilustrativnega gradiva v eSSKJ. V: *Rasprave : Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, 47/2, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2021.

Žele, Andreja: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, 366 str.

Summary

Sprotni slovar slovenskega jezika/Current Dictionary of the Slovene Language, New words and coronawords in 2020

The Current Dictionary of the Slovene Language (Sprotni slovar), as a responsive expanding (updated every year) dictionary, is an up-to-date inventory of new material that is regularly collected and analyzed at the Fran Ramovš Institute for the Slovene Language at ZRC SAZU. Suggestions on what to analyze in more detail and assess whether it is appropriate for a description in the dictionary (despite its novelty, it appears in more than just a few sources etc.) are mainly contributed by language users through the Fran portal. Over time, individual dictionary entries from Sprotni slovar become more commonly in use, very diverse in sources, and can also be addressed in other, more extensive explanatory dictionaries (e.g., the emerging expanding eSSKJ) or normative manuals (such as the emerging expanding ePravopis). With the beginning of its publication in the year of the creation of the Fran portal (2014), Sprotni slovar was the first in a new expanding type of dictionary. Given the pronounced ongoing response, it is even more affected by external circumstances than other dictionaries - in 2020, e.g. the COVIDA-19 pandemic, which contributed a nearly two-thirds share of 'corona words' of fully published proposals for that year. It is hoped that both the coronavirus pandemic and the rise of associated words will slowly (albeit in several waves) lose momentum - and users will soon be able again to suggest words about new developments and innovations in areas with which we're happy.